

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITI YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

PUDUNGWANA 2019

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 27.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLAHOBUWA

1. Bala ditaelo tsena ka hloko pele o qala ho araba dipotso.

O se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele papetla ya dikahare leqepheng le latelang lena, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ha o entse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.

3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Sengolwa sa Boholoholo	(25)
KAROLO YA C:	Tshwantshiso	(25)

4. Araba dipotso TSE HLANO kaofela: TSE THARO (3) KAROLONG YA A, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA B le E LE NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Dithothokiso tseo o di rutilweng – Araba dipotso TSE PEDI.

Dithothokiso tseo o sa di rutwang – O TLAMEHA ho araba potso ena.

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso E LE NNGWE: Padi kapa Sengolwa sa Boholoholo

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO

Araba potso E LE NNGWE.

5. KGETHO YA DIPOTSO KAROLONG YA B (PALE) kapa SENOLWA SA BOHOLOHOLO LE YA C (TSHWANTSHISO)

Araba potso ya pale/sengolwa sa bohoholo le tshwantshiso tseo o ithutileng tsona FEELA.

Araba potso E LE NNGWE E TELELE le E LE NNGWE ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Haeba o araba potso ya moqoqo KAROLONG YA B, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Haeba o araba potso tse kgutshwane KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso ya moqoqo KAROLONG YA C. Sebedisa lenanenetefatso le hlahisitsweng leqepheng la 5 ho o thusa ho etsa kgetho ya hao.

6. BOLELELE BA DIKARABO

Potso e telele ya Dithothokiso e lokela ho arajwa ka mantswa a ka bang 250–300.

Potso ya moqoqo ya Padi/Sengolwa sa Boholoholo le Tshwantshiso e lokela ho arajwa ka mantswa a ka bang 400–450.

Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong, mme o se ke wa tswa lekoteng.

7. Latela ditaelo tse hlahang qalong ya KAROLO ka NNGWE ka hloko.

8. Nomora dikarabo tsa hao jwalo kaha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.

9. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
10. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
 - KAROLO YA A: Metsotso e 40
 - KAROLO YA B: Metsotso e 55
 - KAROLO YA C: Metsotso e 55
11. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

LEQEPHE LE DIKAHARE

Dintlha tse hlalitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO			
Dithothokiso tseo o di rutilweng: Araba dipotso TSE PEDI feela ho tsena.			
NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. 'Bala mahlohonolo'	Potso ya moqoqo	10	6
2. 'Ha se lefa'	Dipotso tse kgutshwane	10	7
3. 'Dikano'	Dipotso tse kgutshwane	10	8
4. 'Kgomo tsa bohadi'	Dipotso tse kgutshwane	10	9
MMOHO LE			
Thothokiso eo o sa e rutwang: O TLAMEHILE HO araba potso ena.			
5. Sesotho	Dipotso tse kgutshwane	10	10
KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO			
ELA HLOKO: Araba potso e LE NNGWE ya moqoqo le E LE NNGWE ya TSE KGUTSHWANE. Ha o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba e kgutshwane KAROLONG YA C. O lokela ho araba potso E LE NNGWE feela KAROLONG YA B le YA C.			
Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
6. <i>Botsang Lebitla</i>	Potso ya moqoqo	25	11
7. <i>Botsang Lebitla</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	11
8. <i>Diepollo</i>	Potso ya moqoqo	25	14
9. <i>Diepollo</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	14
10. <i>Mme</i>	Potso ya moqoqo	25	16
11. <i>Mme</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	16
12. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Potso ya moqoqo	25	18
13. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	18
KAPA			
SENGOLWA SA BOHOLOHOLO: Araba potso e E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo			
14. <i>Ke Qati e a Lomisanwa</i>	Potso ya moqoqo	25	20
15. <i>Ke Qati e a Lomisanwa</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	20
KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA			
Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
16. <i>Seyalemoya</i>	Potso ya moqoqo	25	22
17. <i>Seyalemoya</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	22
18. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Potso ya moqoqo	25	24
19. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	24
20. <i>Lejwe la kgopiso</i>	Potso ya moqoqo	25	26
21. <i>Lejwe la kgopiso</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	26

ELA HLOKO: Dikarolong tsa B le C, e NNGWE ya dipotso tse arajwang e tlameha ho ba ya MOQOQO, ha e nngwe e lokela ho ba ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa mofuta wa moqoqo kapa TSE PEDI tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na e fela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (√)
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo o di rutilweng</i>) (Potso e telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (<i>eo o sa e rutwang</i>) (Dipotso tse kgutshwane)	5	1	
B: PADI (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	6–13		
KAPA B: SENGOLWA SA BOHOLOHOLO (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	14–15	1	
C: TSHWANTSHISO (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	16–21	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: DIKAROLONG TSA B le C, nnetefatsa hore o arabile potso E LE NNGWE YA MOQOQO le E NNGWE YA TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba potso TSE PEDI tsa moqoqo kapa TSE PEDI tsa dipotso tse kgutshwane

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso TSE HLANO (POTSO YA 1–5). Araba dipotso TSE THARO feela.

DITHOTHOKISO TSEO O DI RUTILWENG

Kgetha mme o arabe dipotso TSE PEDI feela dithothokisong tseo o di rutilweng selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4). O TLAMEHA ho araba POTSO YA 5, e leng thothokiso eo o sa e rutwang.

POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

BALA MAHLOHONOLO – KPD MAPHALLA

- 1 O nkeeditse jwalo Molakolako
- 2 Kgabane yane ya ho eletsa ditjhaba;
- 3 Eitse a ntse a nkutlwa ke ntse ke tsetsela
- 4 A boela a mphallela ka ditemoso.

- 5 Bala mahlohonolo o lese dithohako,
- 6 Dithohako ke ditlhapa ha di hole;
- 7 Ha o itshwenya ka tsona o ka se hole,
- 8 Maharaswa a ka ikotla sefuba ka wena.

- 9 Bala mahlohonolo o lese batlatlapi,
- 10 Botlatlapi ke ba lefatshe ha bo ye tao,
- 11 Motlatlapi le ha a ka o tlatlapa kajeno,
- 12 Hosane o tla tla kopa bohobe ho wena.

- 13 Bala mahlohonolo o lese dinonori,
- 14 Dinonori di nanara di sa qete,
- 15 Le ha dinonori di o nanarela ka hohle
- 16 Hosane ho tla wela tsona mankwaneng.

- 17 Bala mahlohonolo o lese dikgukguni,
- 18 Dikgukguni ha di na toka, di tshaba nnete,
- 19 Dikgukguni le ha di ka kgukguna le masiu
- 20 Hosane di tla tshaswa ke difi e le tsa tsona.

- 21 Bala mahlohonolo o lese ditshokelo,
- 22 Ditshokelo di holofatsa pelo ya motho,
- 23 Pelo e dikaqa e sitwa ho phomola,
- 24 E sitwa ke ho boha mahlasedi a letsatsi.

Tshohla kamoo sethothokisi se sebedisitseng karaburetso ya pono le ya kutlo hammoho le phetapheto ho fetisa molaetsa wa sona ka thothokiso ena. Karabo ya hao e be bolelele ba mantswe a 250–300.

[10]

POTSO YA 2: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

HA SE LEFA – TM Lethota

- 1 Ako thole re o bolelle shwahle,
2 Re o tsebise tse molemo ditaba,
3 Hosasa o tle o tshedise beno,
4 Ha ba tsetsela ha ba sa kgotsofala,
5 O ba jwetse ho lla ha se lefa.
- 6 Ha o sa ntse o phela ha monate,
7 O sa robala le mabotjhobotjhong,
8 O sa tola ha leshome ka letsatsi,
9 O ja dimenyemenye jo tsa barui,
10 O tsebe le hoo ha se lefa.
- 11 Ha o ikgantshetsa batho tshehlana,
12 O bona e le bomankgwe dikgoshopa,
13 Le mohla fu la hao o nne o be jwalo,
14 Wena moruihadi wa ho reka bophelo,
15 Rona re a tseba ha se lefa.
- 16 Ha o sebeletswa o le molaedi,
17 Boteduputswa ba o thothomella,
18 Ba pitika lepoqong ha ba fositse,
19 Ba pitika ba phaphatha kgotso,
20 O tsebe borui ha se lefa.
- 21 Moreso tsona tseo dineo tsa hao,
22 Tse etsang o se rapele ka mehla,
23 Tse o sitisang ho lemoha ba bang.
24 Ba lebelletseng thuso ho wena,
25 Tseba hore le tsona ha se lefa.

- 2.1 Fana ka mofuta wa phetapheto e sebedisitsweng melathothokisong ya 1 le 2 ebe o bolela hore e thusa jwang ho hlakisa moelelo wa mela eo. (2)
- 2.2 Kgonyetso e sebedisitsweng molathothokisong wa 13, ka tshebediso ya lentswe 'fu', e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 2.3 Mela e qetellang temana ka nngwe e re bopela lehlaso. Bohlokwa ba lehlaso ke bofe thothokisong? (2)
- 2.4 Temanathothokiso ya 4 e qholotsa maikutlo a jwang ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 2.5 Ke thuto efe eo o e unneng kamora ho bala thothokiso ena? (2)

[10]

POTSO YA 3: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

DIKANO- JM Nkutha

- 1 Ka ikana ka ikenya mahlomoleng mathateng,
 2 Ka ikenya tshotso dinaleng ho ee kगतello,
 3 Ke hauhela fatshe la ntate le timelang,
 4 Le timela le fediswa ke diabolosi.
- 5 Ka ikana pela ntate ho theohela lefatsheng,
 6 Ke tle ke pholose setjhaba sa hae ho e mobe,
 7 Yena ya neng a se a bile a se bitsa sa hae,
 8 Ka baka la mekgwa le mesebetsi ya sona.
- 9 Ka theoha ka Maria morwetsana wa ho loka,
 10 Ka wela atleng tsa Josefa monna wa kgale,
 11 Yena ya ileng a mamela lengeloi la ntate,
 12 Ha le ne le re a nkamohele ke tseleng.
- 13 Herota a utlwa a mpatla hodimo le tlase,
 14 A mpatla hore ke shwe dikano di fele,
 15 Tsa ho rena ha ka fatsheng la ntate,
 16 E be yena morena a le mong to!
- 17 A phaphatheha ka nna Josefa eo,
 18 A phaphatheha ho baballa pallo,
 19 A phaphatheha ho phetha taelo,
 20 Ho ntebela lefatsheng ka mehla.
- 21 Ke entse kano tse boima tse nkimelang,
 22 Tjhaba sa lseraele sa ntlhoyela borena,
 23 Sa mpitsa mothetsi wa setjhaba lerabele,
 24 Lerabele le shebileng tulo sa borena.

- 3.1 Ke phetapheto ya mofuta ofe e fumanwang molathothokising wa 1? (1)
- 3.2 Ka mantswe a hao, hlalosa moelelo o fuperweng ke melathothokiso ya 9 le 10. (2)
- 3.3 Lekgotsi le sebedisitsweng molathothokising wa 16 le thusa jwang ho hlakisa moelelo wa mola oo? (2)
- 3.4 Melathothokising ya 18 le 19 ho sebedisitse phetapheto ya sebopelo. Ebe sethokisi se e sebedisitse ka sepheo sefe? (2)
- 3.5 Ke maikutlo afe a totobatswang temanathothokising ya ho qetela? (1)
- 3.6 Akaretsa molaetsa wa thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE e jereng mohopolo wa sehlooho. (2)

[10]

POTSO YA 4: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

KGOMO TSA BOHADI – H Mokati

- 1 Leru la hlaha ka kgalo ho motse,
 2 Seterekeng sa Heshele Thabalesoba,
 3 Bahlankana pitsi di le mabifi,
 4 Ho matha tse manatla tsa mehoke,
 5 Tsa ha Hlalele di entse kgoba,
 6 Kgoba ke kgabo ya role le lefubedu,
 7 Role le lefubedu la mohla monene.
- 8 Tsena di tswela wena Palesa,
 9 Wena tshehlana Seilatsatsi;
 10 Sehou pina banna ya utlwahala,
 11 Mokorotlong ba di kgitla dikodu,
 12 Wa tshela boSenqu le Mohokare.
- 13 Mmangwana keledi tsa keketla,
 14 Ya ka pula ya tlhorong Thabalesoba,
 15 Tsa itahlela ka hare oka tsa Taung,
 16 Basadi ka masokwana ba di toula,
 17 Ba di toula ho di kgutlisetsa morao.
- 18 Tsa shata tsa bopa, tsa kwebana;
 19 Tsa qhala semate thebetha tsa feralla,
 20 Banna ba di dikanyetsa ba di kgorometsa,
 21 Tsa itahlela ka sakeng la phenama,
 22 A re thathalala! marole a Bataung,
 23 A nyetseng Mmahlalele ngwana rona.

- 4.1 Tshwantshiso e hlahellang molathothokisong wa 1 e thusa jwang ho hlakisa moelelo wa molathothokiso oo? (2)
- 4.2 Bohlokwa ba komelo e fumanwang molathothokisong wa 7 ke bofe? (2)
- 4.3 Anastrofi e hlahellang molathothokisong wa 16 e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 4.4 Lentswe lena 'thathalala' le hlahellang molathothokisong wa 22 le hlakisa sehlo sa thothokiso ka kakaretso jwang? (2)
- 4.5 Akaretse maikutlo a hao mabapi le thothokiso ena. (2)
- [10]**

MMOHO LE

THOTHOKISO EO O SA E RUTWANG

O TLAMEHILE ho araba potso ena.

POTSO YA 5: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

SESOTHO – LS Booyesen

1	Sesotho puo ya bana ba Thesele,
2	Puo e maele le bokgeleke,
3	Puo e nonneng, puo e molodi,
4	Puo ya maaparakobo ka sebele.
5	Ke motlotlo ka Sesotho sa ka,
6	Ke se bua feela ke sa tshabe,
7	Ke se bua se hlwekile tlhweko,
8	Se le molodi se thabisa tsebe.
9	Ngwana Mosotho rata puo ya hao,
10	Kgaotsa ho e tswaka ke a rapela,
11	Ha o e tswaka ke a kgobohelwa,
12	Sesotho ke motlotlo ka sona.
13	Bara ba rona kgalemelang dingwetsi,
14	Ngwetsi di senya puo ya rona,
15	Ke tsena di e tswaka baneng,
16	Bana ba tla tseba Sesotho jwang?
17	Palesa tsa Basotho ke a kopa,
18	Balang buka tsa Sesotho hle,
19	Bangodi ba di ngolletse lona,
20	Nwang tsebo ena ke ya lona.

- 5.1 Lentswemararane le hlahellang molathothokisong wa 4 le sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 5.2 Ke maikutlo afe a qholotswang ho wena ke sethohokisi ka temanathothokiso ya 2? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 5.3 Phetapheto e sebedisitsweng melathothokisong ya 10 le 11 e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 5.4 Hlalosa sepheo sa ho sebedisa lebotsi molathothokisong wa 16. (2)
- 5.5 Ke thuto efe eo o e unneng kamora ho bala thothokiso ena? (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso E LE NNGWE feela, potso ya moqoqo kapa ya dipotso tse kgutshwane.

HOPOLA: Ha o araba potso ya moqoqo KAROLONG YA B, o tlameha ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C.

POTSO YA 6: POTSO E TELELE YA MOQOQO**BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Kgodiso e boima eo Tsietsi a hodisitsweng ka yona e bakile hore a be le pelo e thata. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona o nto hlakisa ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA A

Tsietsi o ne a se a tseba ho kganna a se a bile a e na le mangolo. O ne a ka kganna dikoloi tse nyenyane le tse kgolo. Le dibese o ne a ka di kganna kamoo a neng a bolelwa ka teng. E ne e le mokganni ya phethahetseng hantle. Ho ne ho se koloi efe kapa efe lebenkeleng mona eo a neng a ke ke a e kganna. Ka matsatsi a mang ke yena ya neng a lata diphahlo tsa lebenkele kwana difemeng, ka lori e mona e kgolohadi. 5

Ka tsatsi le leng dikebekwa di kile tsa mo kgaoletsa tseleng, di leka ho mo amoha lori le diphahlo tsa lebenkele. O ne a le tseleng e nahathote, hole le metse.

'Ke bafe bao ba emeng ka tseleng, Pitso?' ho botsa Tsietsi ho moshemane eo ba neng ba tsamaya mmoho le yena. 'Ekare ba re re eme.' 10

'Ehlile ba re re emise,' ke Pitso eo, a se a tonne mahlo. 'Ebe ho senyehile kae? Ebe ho etsahetse eng?' 10

Tsietsi a tona mahlo. A qamaka. A iphopholetsa thekeng. A se hula, a se beha ka mokotleng o ka hara bakana ya hae ya mosebetsi. A hata mariki. Yaka o e swaela ka ho le letshehadi. Ya bohlela hodimo ka mokgwa wa teng kgodumodumo ena ya tshepe. A tshwara koto ya teng motho ya e tsebang, a e isa moo e lokelang ho ba teng ka yona nako e tshwanetseng. Ka maotong a hatoha ka moo ho etswang 15

7.1 Ditaba tsa qotso e ka hodimo di thathiselletsa jwang semelong sa Tsietsi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

7.2 Mokgwa oo Tsietsi a ileng a fekisa dikebekwa tse neng di entse thibella mmileng di amana le ketsahalo efe e mo kwetliseditseng boemo bo kang boo bo hlahellang qotsong? (1)

- 7.3 Ebe mongodi o sebedisitse ho thoba ha Tsietsi le Tseleng sepetlele ka sepheo sefe? (1)
- 7.4 Mantswe ana 'O ne a tsamaya a koboteditse sefahleho' a re bopela karaburetso ya mofuta ofe? E thusa jwang ho hlakisa maikutlo a Tsietsi? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA B

Tsietsi a phuthaphuta lesea hantle, a le beha fatshe. A qamaka. Pela lelwala la kgale a fumana tshepe. Hlooho ya hae e ne e ntse e duma. A tsamaela tlasa sefate, yaba teng o se a tjeka lebitla. La tjekwa ke yena ka sebele. Ho mo nkile nako e ka etsang hora tse pedi ho tjeka hoo yena a ho boneng e le lebitla. Tsietsi a apara bakana ya hae, a ema pela lebitla yaba o etsa thapelo ya morena. Hoba a qete, a reteleha a ntse a koboteditse sefahleho. A nka lesea, a leba nqa botjhabela. O ne a tsamaya a koboteditse sefahleho. O tsamaya a tadima lesea ka mahlong. Ebe o fehelwa haholo. O tlallane. O tsietswe.	5
Tsietsi o ipotsa dipotso. Ebe enwa ngwana o tla hola jwang? Nna ke hotse ka thata, ka boima bo boholo. Ke hotse tjee feela hobane Modimo a ratile. Ebe enwa yena o tla hola jwang. Ebe re hlotswe kaofela ho tsosa leloko la Molakolako? Ke ne nka nna ka mo hodisa. Ke ne nka nna ka lebala meferefere ena e maikutlong a ka. Empa ke entse tshepiso hodima lebitla. Nkeke ka kweneha. Ke tlamehile ho phethisa tshepiso eo. Ha ke tsebe se tla etsahala ha ke ntse ke phetha tshepiso eo ya ka. Tsa hosane ha di tsejwe. O tsamaya a ngotlile mohwasa, a qwaile. Ho hobe kajeno motseng.	10 15
Ke moo Tsietsi a ileng a hopola thothokiso yane eo Tseleng a neng a e rata haholo, eo a neng a e pheta kgafetsa ...	

- 7.5 7.5.1 Bolela mookotaba wa pale ena. Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.5.2 Hlalosa kamoo tshebediso ya mantswe ana 'Nna ke hotse ka thata, ka boima bo boholo' e tshehetsang mookotaba oo o o boletseng ho 7.5.1 kateng. (2)
- 7.6 Tshohla hore ha o ne o le kgutsanakgudu e kang Tsietsi, mme o iphumana o setse le lesea mma lona a hlokahetse, o ne o tla etsa jwang. (2)
- 7.7 Maele a Basotho a re 'Mohale o tswa maroleng'. Ebe maele aa a ile a phethahala bophelong ba Tsietsi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.8 Kamora ho nyamela ha Makgaola, Mohanuwa o ile a kopa Tsietsi hore ba kgutlelana empa Tsietsi a hana. Ketso ena ya ho ipuella ho Tsietsi e hlahisa Mohanuwa e le mosadi wa nako dife? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

- 7.9 Hlalosa kamoo tomatso e hlahella kateng nakong eo Tsietsi a neng a le tameneng ha Mmaboratholo. (2)
- 7.10 Nkgono Mmantsoteng o bile le seabo sefe ntshetsopeleng ya poloto ya pale ena? (2)
- 7.11 Totobatsa kamoo mongodi a sebedisitseng phanyeho kateng phethelong ya pale ena. (2)
- 7.12 Ho ya ka maemo a matle a phedisano, ebe ke toka ho ba le ngwana kante ho lenyalo jwalo kaha Mmamasolomane le Moruti Moshebi ba entse? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- [25]**

POTSO YA 8: POTSO YA MOQOQO**DIEPOLLO – T Seema**

Maele a Basotho a re 'Monyala ka pedi o nyala wa hae', ho bolelang hore monna ya nyalang o dumelletswe hore a ka nka mofumahadi wa hae le ha a sa qeta ho mo nyala. Taba ya hore ebe Theko o nka Diepollo ho mmae e sa le leseha ke letshwao la bonyollo (ho ba meharo). Sekaseka ketso ena ya Theko o ipapisitse le maele ana a Basotho ka ho hlahisa ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 9: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****DIEPOLLO – T Seema**

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA C

'Peka. Ha ho potang, ke ne ke tshwanetse ho ba fumana, haeba ke yona tsela ya ho thusa Mmamolete. Ke ile ka rera ho ya Peka. Ka kopa matsatsi a phomolo mosebetsing, ha nako ya ho tsamaya e fihla ka kena beseng e yang Maputswe ka theoha Peka.'

'Hang ha ke fihla boemelabese ka utlwa ke nyorilwe yaba ke kena lebenkeleng ho batla senomaphodi. Ho na le ngwanana ya neng a sebetsa ka lebenkeleng, eo ke ileng ka mo tshwantsha. Le yena o ne a maketse ke tsela eo ke mo kentseng mahlo ka yona.'

'O se ke wa makala ausi, ke o tshwantsha le motho e mong eo ke mo tsebang.'

'Ke tshwana le mang?' 'Le titjhere Mahanke.'

A sisinyana hlooho ka botswa bohle boo a nang le bona. Empa leha ho ka thwe batho ba a tshwana. Enwa yena e ne e le Mahanke a ja a kwenya. Mokgwa oo a neng a sisinya hlooho ka wona o ne o mpelaetsa. E ne eka ho na le hoo a ho tsebang ka Mahanke, empa ha a batle ho bua.

'E le hore wena o mang?'

'Nna ke Diepollo. Ke sebetsa sepetlele sa mofumahadi Maseru. Mahanke eo ke o botsang ka yena ke titjhere sekolong sa temo Maseru.'

'Ka bona sefahleho se phuthuloha ha ke mmolella hore na Mahanke ke mo tsebella kae. Ngwanana ya holetseng mahaeng o a mmona, enwa yena e ne e se mofuta wa mona ho hang. O ne a tshwana le banana ba Maseru.'

9.1 Ditaba tsa qotso e ka hodimo di thathiselletsa jwang semelong sa Diepollo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

9.2 Mokgwa oo Dikengkeng a ileng a ikitlaetsa ho thusa Diepollo nakong eo a neng a ile ha Van Wyk Printers, o re tjobela pele ketsahalong efe e bohloko e ileng ya hlahela Diepollo? (1)

9.3 Ebe mongodi o sebedisitse ho thoba ha Diepollo Lekokwaneng ka sepheo sefe? (1)

- 9.4 Mantswe ana 'A sisinya hlooho ka botswa bohle boo a nang le bona' a re bopela karaburetso ya mofuta ofe? Karaburetso eo e senola maikutlo a jwang ao mophetwa enwa ya sisinyang hlooho a nang le ona? (3)
- 9.5 9.5.1 Bolela mookotaba wa pale ena. Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 9.5.2 Mantswe ana 'Haeba lerato la hae ho nna le ne le tshwana le la batswetse bana ba batjha, ho bana ba bona, hobaneng ha a ntshiile ha habo' a tshehetsa mookotaba oo o o boletseng ho 9.5.1 jwang? (2)
- 9.6 Tshohla hore ha o ne o le thuube ha e na tsatsa jwalo ka Diepollo le Zeblon ka baka la seabo sa Zeblon dipolotiking o ne o tla etsa jwang. (2)
- 9.7 Maele a Basotho a re 'Madi a llelana'. Ebe maele aa a ile a phethahala bophelong ba Diepollo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 9.8 Kamora ho nyamela ha Zeblon Ramokgopa, Diepollo ha a ka a nyalwa hohang. Ketso ena ya ho itulela a sa nyalwa e hlahisa Diepollo e le mosadi wa nako dife? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA D

- 'Monna eo e ne e le motjhesi wa Dikengkeng, ke ka hoo ke reng lentse la hae le ne le tlwaelehile tsebeng tsa ka. Ka nako e nngwe ba kile ba etela ha ka ba le babedi le Dikengkeng. Ke ne ke mo tseba e le lepolesa hape e le radipolotiki, ntho eo ke neng ke sa e tsebe ka yena ke hore e ne e le le-askari, mpimpi ya makgowa. Ke ne ke hloletswe, ha ke nahana kamoo ke neng ke phetletse Dikengkeng sefuba kateng. Ke ne ke mo nkile e le motswalle wa hlooho ya kgomo, motho eo re ntshanang se inong. Ke ne ke sa tsebe hore ke nta selomela kobong.' 5
- 'Ka nako tse ding motswalle ya haufiufi, eo o mo tshepileng a ka o tshehisa ka meno, athe o etsa tsuonyana robala. O o kwetletse lerumo ka kobong. Ke ka lebaka leo ho leng thata ho tshepa motho. Ke ne ke sa batle le letho ha ke kgutla ha Dikengkeng. Ka kena ka tlung ke rabaraba, ke tshwara hona ke tlohela hwane ke sa tsebe ntho eo ke e etsang, eka ke a hlanya. 10
- Ka nako eo Pontsho o ne a ntse a hlatswa dijana. 'Ausi molato keng, ha o rabaraba sa kgoho e tjheswa ke lehe tjee? Ke ntse ke o shebile haesale o kena mona ha o so bue letho, empa ha o dudisehe. Phomola ke nna ya tla pheha dijo tsa motshehare.' 15
- 'Ha nka ba ka mo arabela, ke ne ke tletse bohale.'

- 9.9 Hlalosa kamoo tomatso e hlahella kateng nakong eo Diepollo neng a ilo etela moo Dikengkeng a neng a dula teng. (2)
- 9.10 Dikengkeng o bile le seabo sefe ntshetsopeleng ya poloto ya pale ee? (2)
- 9.11 Totobatsa kamoo mongodi a sebedisitseng phanyeho kateng nakong eo Diepollo le Zeblon ba neng ba fallela Mangaung. (1)
- 9.12 Ho ya ka maemo a matle a phedisano, ebe ke toka ho ba le ngwana kante ho lenyalo jwalo kaha Dibakiso le ngaka Raitlhwana (Norman Pillay) ba entse? Tshehetsa karabo ya hao. (3)

[25]

POTSO YA 10: POTSO YA MOQOQO**MME – NP Maake**

Basotho ba re 'pinyane ha e senye motse'. Dumellana kapa o hanane le maele ana o ipapisitse le diketsahalo tsa buka o nto hlakisa ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 11: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – NP Maake**

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA E

'Ke re ke mohau hobane tjhelete ya hao ha e yo lapeng mona,' monna enwa le yena a utlwa a makala, ha Dikeledi yena a ne a maketse le ho feta, hobane bopeho sena sa rakgadiae, seo a se phuthollelwang jwale, o ne a sa se tsebe. O ne a tseba Rakgadi e le motho ya ratang nnete ka nako tsohle. Rakgadi a phoka hanyenyane, a sa bone le ho bona hore jwale o ferekanya batho. Yaba o tswela pele o re, 'Tjhelete eo ke ile ka ya e boloka bankeng, ke tshaba hore e ka tshwana e lahleha ka tlong ka mona.' Dikeledi ha ba ha re kokololo! ka matshwafong. Rakgadi a tswela pele: 'Hara beke ke qeta mosebetsi e se e le mantsiboya, dibanka di se di kwetswe, ka baka leo, ke tla ya e ntsha ka Moqebelo, mme ha o ka fihla mona lapeng o tla e fumana e le teng.'	5
Monna enwa o ne a maketse haholo, a makaditswe ke botshepehi bo bokana.	10
Batho ba mahaeng ba ye ba re batho ba metseng ya ditoropo ha ba tshepahale. Ba re metseng ena ho tletse bonokwane, boshodu le bofelekwane feela, mme ha ho ntho e ntle eo motho a ka e fumanang metseng ena. Jwale monna enwa, e leng motho ya tswang mahae kwana, o maketse haholo, hobane ntho e kang ena o ne a sa e lebella. Mohla tjhelete ya hae e lahlehileng, ha a fihla ka komponeng, a e batla a sa e fumane.	15

- 11.1 Ditaba tsa qotso e ka hodimo di thathiselletsa jwang semelong sa Rakgadi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 11.2 Taba ya tjhelete eo ho buuwang ka yona e amana le ketsahalo efe e ileng ya etsahala komponeng nakong eo Dikeledi a neng a rekisa ditholwana? (1)
- 11.3 Ebe mongodi o sebedisitse ho thoba ha Dikeledi letsatsi pele ho lenyalo la hae ka sepheo sefe? (1)
- 11.4 Mantswe ana 'Ke re ke mohau hobane tjhelete ya hao ha e yo lapeng mona ...' e ile ya qholotsa maikutlo a jwang ho Dikeledi ha Rakgadi a ne a bua. (2)
- 11.5 Mookotaba wa pale ee ke ofe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

- 11.6 Bolela maikemisetso a mosadi wa Lesole ha a ne a re 'Ke tlamehile ho phethisa tshepiso eo' kamora ho fumana ditokomane tsa mme. (2)
- 11.7 Maele a Basotho a re 'Mmangwana o tshwara thipa ka bohaleng'. Ebe maele aa a ile a phethahala bophelong ba Mme? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA F

Mme o ile a dula le taba ena, ho se motho ofe kapa ofe motseng ona wa Sebokeng, kapa kae feela lefatsheng, ya e tsebang. Mme o ne a e pate, a shwa le yona, a ba a theohela le yona lebitleng.

Le hoja mohatsa Lesole a batla ho swetsa Mofokeng ka taba ena, o tla re o mo swetsetsang ha ba se ba tshwarelane tjena? Teng hoja ba sa tshwarelane o ne a tla be a swetsa yena kapa a utlwiswa ausi Mmateboho bohloko ha a senola sephiri sena? Di ngata tseo a sa kang a di tseba ka Mme, mme hoja ba botsa a sa ntse a phela hore mosadi enwa o fihla tjena o tswa kae, mohlomong ba ka be ba ile ba fumana ho itseng ka yena. Kapa hoja ba mo fokisa, ba mo shebisisa, ba ka be ba ile ba bona pelo ya hae e llang ka nako tsohle. Jwale ha ho sa thusa le ho botsa hore mosadi enwa ke mang, hobane mohatsa Lesole o qetile le pelo ya hae hore sena sephiri ke sa hae a le mong, o tla be a theohele lebitleng le sona jwalo ka Mme. Ee, o ne a ithutile botebo ba hae, mme jwale o batla ho tshwana le yena. Ba sa tsebeng sephiri sena ba tla nne ba botse potso eo Mofokeng le Bafokeng ba habo ba sa leng ba e botsa ha ba utlwa ka lefu la Mme, e reng, mosadi enwa ke mang? 15

- 11.8 Maikemisetso a Bafokeng ba Matatiele e ne e le afe ha ba ne ba tla lefung la motho eo ba neng ba sa mo tsebe? (2)
- 11.9 Ha Bafokeng ba ntse ba tjodietisa Mmateboho, o ne a ikgutseditse. Ketso ena e hlahisa Mmateboho e le mosadi wa botho bo jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 11.10 Ke mothinya ofe o sa lebellwang o ileng wa sibollwa ke Dikeledi kamora hore ho thetheswe tsa bohadi ba hae? (2)
- 11.11 Lekunutu leo Mme a shweleng le lona le bile le seabo sefe ntshetsopeleng ya poloto ya pale ena? (2)
- 11.12 Totobatsa kamoo mongodi a sebedisitseng phanyeho kateng nakong eo Mmateboho a neng a batla ho isa Mme sepetlele. (2)
- 11.13 Ho ya ka wena, ebe o ne o ka etsa jwang ha o lemoha hore molekane wa hao o se a na le lelapa le leng leo o neng o sa tsebe ka lona? (3)

[25]

POTSO YA 12: POTSO YA MOQOQO**TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

Kgodiso e boima eo Tutudu a hodisitsweng ka yona e bakile hore a be le pelo e thata. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona o nto hlakisa ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 13: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA G

Ntefeleng o tlohile moo a kgotsofetse, a bile a ntse a otlela monwana ka lehafing le ha ho le jwalo tsa mafelo ana a beke di mo ratile hore ha a sa potlakele ditaba a ka nna a iphumana a itshweretjhibeng. Ke ka hoo a rerileng ho ya phetlela mmae sefuba. Ka lehlohonolo mmae ke yena motswalle eo ba ntshanang se inong le yena. Ka hoo ha ho a ho ba boima ho mo behela ditaba. A sa kena feela ntho tsa tla tsa mo lokela. Mmae a be a se a qala moqoqo. 5

'He, a tla a re llisa titjhere Tutudu, Nnana!' o realo a kgotso jwalo ka bohle ba neng ba le ka kerekeng motshehareng oo.

'Tjhe, le a ho rata ho lla, basadi ba kobo! Empa he, le ne le sa iketse. Ba bang re ne re llela ka pelong mme ba bang re ne re lla ho feta ba bang.' 10

'O reng na, Nnana? Keng eka ditaba di teng tje, mosadi? O batla ho mpoella ho hong?' Mmae o botsa potso jwalo a mo shebile ka hodima dikgalase; a bile a bontsha ho thahasella ho ntshetsa taba ena pele.

'Yona taba eo o e nahanneng ke yona,' Ho rialo Ntefeleng, a bile a ntse a bososela; hlooho a e ketaketa. Monwana wa bone letsohong le letona o ekeditse kotjana se lerameng. Mahlo ona o ne a bidikisa, ho sa tsebahale hore ke ho ikutlwa kapa ke ho qoba a mmae na. 15

'O sebete, ngwana, towe!'

- 13.1 Ditaba tsa qotso e ka hodimo di thathiselletsa jwang semelong sa Ntefeleng? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.2 Maikutlo a Ntefeleng a hlahiswang qotsong a amana le ketsahalong efe e ileng ya etsahalla ntlong ya Tutudu? (1)
- 13.3 Ebe mongodi o sebedisitse ho thefuleha maikutlo a phutheho qotsong e ka hodimo ka sepheo sefe? (1)
- 13.4 Mantswe ana 'Ho rialo Ntefeleng, a bile a ntse a bososela; hlooho a e ketaketa' a re bopela karaburetso ya mofuta ofe? E senola maikutlo a jwang a Ntefeleng? (2)
- 13.5 13.5.1 Bolela mookotaba wa pale ena. Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.5.2 Ketso ya Thebe ya ho laela Ntefeleng hore a iketsetse senotlolo sa ha Tutudu e tshehetsa mookotaba o 11.5.1 jwang? (2)

- 13.6 Tshohla hore ha o ne o le Dikgapane, mme o kenngwa ka hlooho mererong eo o bonang hore e fosahetse, o ne o tla etsa jwang. (2)
- 13.7 Maele a Basotho a re 'Leshano ha le na mokoka'. Ebe maele aa a ile a phethahala bophelong ba Tutudu? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA H

Dikgapane o tla a kgannwa ke ntho ka sefubeng. O ne a bile a ntse a balabala ka pelo, a ipotsa hore hantlentle motho ke ntho e jwang. Moo a ntseng a leka ho hopola tsohle tsa kopano eo a tswang ho yona a ipona a se a le monyako wa ntlo ya Tutudu. Ka baka la ditaba tseo pelo e di jereng a ba a lebala le ho kokota. O kokotile a se a le ka hare:	5
'Ntshwarele, hle, ngwaneso. Ke se ke itebetse. Ke bile ke lebala le ho kokota hona ho pala.'	
'Ha o nkgopotse o kokotelang?' O realo a phahama betheng moo a neng a ntse a thuhisa tsa Ntefeleng teng.	
Hoba a mo ake, a dula fatshe:	10
'Ke tswa kopanong. Ntho e tjena ke qala ho e bona, ka Bahlakwana ba ntswetse!' 'O nkgadisetsang? Tloo ka tsona, hle, moratuwa.'	
'E re ke di qale qalong, o tle o di utlwisise. Thabure yohle e ne e helehetse kopanong e neng e bitsitswe ke Thebe. Ekaka tabakgolo e ne e hlile e le puisano ka ho bokelletsa tjhelete e tla lokolla batho ba leshome le metso e supileng ba sa kgonang ho itefella ha kahlolo e dihwa lekgotleng.'	15
'M-h?'	
'Hao, athe le wena o ntse o rata ditaba? Ke hlola ke bona o iphapantse ha batho ba bua ka batho mane sekolong.' Ho botsa Dikgapane, a ntse a bososela, mme a shebile Tutudu ka mahlo a mona a reng 'ke a o rata.'	20

- 13.8 Ketso ya Mmanthoto ya ho tjodietsa mosuwetsana Dikgapane ka baka la seo a neng a se ruta bana, e mo hlahisa e le motswadi wa nako dife? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.9 Hlalosa kamoo tomatso e hlahella kateng nakong eo Thebe a neng a ntse a le maikemisetso a ho hobosa Tutudu. (2)
- 13.10 Ho rata jwala le ho hloka maikemisetso mosebetsing wa sekolo ha Thabang le metswalle ya hae ho bile le seabo sefe ntshetsopeleng ya poloto ya pale ee? (2)
- 13.11 Totobatsa kamoo mongodi a sebedisitseng phanyeho kateng nakong eo Ntefeleng a fumanwang a tsotse. (2)
- 13.12 Ho ya ka wena, ebe o ne o ka etsa jwang ha o ne o le ntate Seipobi, mme o kotjwa ho lokolla batshwaruwa tjhankaneng ka tjhelete ya hao? (3)

[25]

KAPA

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohohoholo.

POTSO YA 14: POTSO E TELELE YA MOQOQO**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Sekaseka tshomo ya 'Kgubetswana le Talane' hammoho le dithoko tsa 'Ntwa ya Barolong'. Ho hlakisa phapano e teng ho mookotaba wa ditema tsena ka bobedi. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA I**MORENA MOSHOESHOE**

- 1 Ngwana Mmamokhachane, Thesele,
- 2 Thesele, pharu e telele-telele,
- 3 Kgomo di kena ka yona, di sa ile;
- 4 Le batho ba kene ka yona, ba sa ile!
- 5 Hlabisi ya Bakoena,
- 6 A ko hlabise nkgonwao,
- 7 A ko hlabise Mmasetenane a ka rwale,
- 8 A re ke mehlehlo ya dikgomo le ya batho!
- 9 Nketu wa mara, thaka Shakhane le Ramakoane (Makoanyane),
- 10 Mabesa lerole, la tswa ka mpa ya mohlaba wa Ratshooane,
- 11 Ngwana morena wa Qhoai a le bona,
- 12 La bonwa ke Ratjotjose wa Mokhethi;
- 13 Leru, mmamoqholotsa wa dithebe,
- 14 Nketu ha a le siyo mareng a batho,
- 15 Beng ba mara ba ntse ba lla, ba re:
- 16 Nketu le Ramakoane, le kae?
- 17 Mara a batho a kgutlile tseleng,
- 18 A batla Nketu le Ramakoane.
- 19 Moshoashoaile, khoabane ya Maphule,
- 20 Kgomo ya motho wa Maphule ya kwana.
- 21 Ha eso hole, e sa otile,
- 22 E sa lemile le boya, kgomohadi,
- 23 Kgomohadi ya boSetenane,
- 24 Ya boSetenane, ya boRapodile.

- 15.1 Ho ya ka molathoko wa 1 ebe ntata Moshoeshoe e ne e le mang? (1)
- 15.2 Morena Moshoeshoe o amana jwang le Mmasetenane? (1)
- 15.3 Lebitsotheneketso la 'Hlabisi ya Bakoena' le hlakisa mohopolo wa '... mehlehlo ya dikgomo le batho' ka tsela e jwang? (2)

- 15.4 Tlohelo e hlahellang melathokong ya 11 le 12 e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 15.5 Hlalosa moelelo o otlohileng wa 'Mara a batho a kgutlile tseleng'. (2)
- 15.6 Kgefutsohare e hlahellang molathokong wa 19 e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 15.7 Mabitsoheneketso a mang a MABEDI a Morena Moshoeshe ke afe ho tloha molathokong wa 1–4, ntle le 'Hlabisi ya Bakoena'? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ya tshomo ya Moshanyana wa Sankatana ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshomo kaofela.

TEMA YA J

Ho thwe ho ne ho e na le phoofolo ya tonanahadi e neng e bitswa Kgodumodumo. Ena phoofolo e ile ya ja makgomo, dinku, dintja, dikgoho le batho kaofela. Ho ile ha pholoha mosadi a le mong feela wa moimana.

Mosadi enwa o ne a ikgakanya ka ho itlotsa ka molora hore ha kgodumodumo e tla a be a ipata ka serobeng sa dikgoho. Jwale etlare ha e sheba ka serobeng e bone eka ke lejwe ka moo. Ka letsatsi le leng eitse ha e qeta ho ja batho, ya tsamaya ho ya lekgalong. Ka lebaka la ho kgora haholo ya sitwa ho feta ka lekgalong. Mosadi enwa wa moimana a beleha ngwana moshemane. Ha a qeta ho mmeleha a ya thotobolong ho ya batla moitedi hore a tsebe ho tlotsa ngwana hore kgodumodumo e se mo je. Ha a kgutla thotobolong a fumana moo a siileng lesea teng ho dutse mohlankana a tshwere lerumo le kwakwa. Mosadi enwa a botsa ka ho makala hore lesea la hae le kae? Monna a re: 'Ke nna mme.' Jwale mmae a re: 'Ngwanaka ke ne ke sa o tsebe!' Jwale a re: 'Na batho ba ile kae?' Jwale mmae a re: 'Ba jewe ke Kgodumodumo.' 'Le dikgomo?' 'Ee.' 'Le dintja?' 'Ee.' 'Le dikgoho?' 'Ee.' 'E kae?' A re: 'Tswaa o bone, ngwanaka.' Jwale ngwana a tswa, a ema hodima serobe; mmae le yena a hlwa. Jwale a mo supisa, a re: 'O a bona mola lekgalong?' Ngwana a re: 'Ke a bona, mme.'

- 15.8 Bolela seo mosadi a neng a se etsa ho phelephanyetsa Kgodumodumo hore e se ke ya mmona. (1)
- 15.9 Ke eng e neng e thibela Kgodumodumo e se ke ya tseba ho feta lekgalong? (1)
- 15.10 Moshanyana wa Sankatana o hlahella tshomong ee e le mophetwa wa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.11 Bolela dintho TSE PEDI feela tse sa kgolweheng tshomong ena. (2)
- 15.12 Setjhaba se tsohelang Moshanyana wa Sankatana matla se emetse baphetwa ba mofuta ofe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.13 Akaretsa mookotaba wa tshomo ena ka polelo E LE NNGWE. (2)
- 15.14 Na se etsahalang ho Moshanyana wa Sankatana pheletsong ya tshomo se nepahetse? Tshehetsa karabo ya hao. (3)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Ha o arabile potso ya moqoqo KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwane karolong ena. Ha o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, jwale o tlameha ho araba potso ya moqoqo KAROLONG YA C.

POTSO YA 16: POTSO YA MOQOQO**SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'BOHLOKO BA KA' – AM Mabote**

Tiholo dingolweng ke ha botle bo hlola bobele. Sekaseka tshwantshiso ena, mme o bontsha kamoo mongodi a atlehileng kapa a sa atlehang ho pepesa ntlha ena o be o hlahise ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'HA LE THAKGISWE' – M Leduma**

Bala qotso ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa terama kaofela.

TEMA YA K

[Ke motsheare wa lona tsatsi leo. Ke ha Makau, mme ba ntse ba buisana le Kotopi.]

MAKAU:	(O a kgaruma) Bua taba tsa hao monna, o re o lla kang?	
KOTOPI:	Taba ke toro ngwana Makau, ntate, ke re toro hle!	
MAKAU:	Toro! Toro ya ntho nngwe? Bua taba tsa hao di felle monna!	
KOTOPI:	Ke lorile baholo ba heso, tau ya kgale. Baholo ba heso ba re ba lakatsa ho eketsa leru la ka, mme motho o mong feela ya ka nthusang. Mme motho eo ke wena.	5
MAKAU:	Na ba ile ba fella moo? Ha ho letho le leng leo ba ileng ba le bua?	
KOTOPI:	Pele ho moo ba ile ba re ke lokele ho hata mehlaleng ya bona, ke tsamaye ka tsela ya bona, yaba le wena ke se ke o bona torong eo ya ka.	10
MAKAU:	Jwale mona teng o lorile toro, e seng masawana. Toro, lefa la badimo, ke re o lehlohonolo e le ka nnete monna heso! Tswa o sa dutse jwalo ke a kgutla hona jwale! Dula moo, ke a tla.	
KOTOPI:	O se a ntshiile ke le mong jwale. O thabetse ho sebetsana le taba tsa ka. O a e bona ntho ena ya rona ya ho nkela ditoro tlase! Jwale bona, ke re mahlohonolo a ka ke ao ke a bona ka mahlo, hoja ka mamela mosadi yane eo ho thweng ke Sebuweng ke ne ke tla ba wa mang? Ha a yo wela matjoing kwana le thapelonyana tseno tsa hae.	15
MAKAU:	Ke se ke kgutlile. Ke tswa teng, mme ke tswa buisana le bona!	20
KOTOPI:	E le hore mora Makau o bua ka bomang bao o tswang ho bona ...?	

17.1 Bolela sehalo se ukutlwahatsang puong ya Makau ho tswa qotsong. (1)

17.2 Diketsahalo tse qotsong e ka hodimo di totobatsa nako ya mehleng efe terameng ena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

- 17.3 Rampou ke seapadi sa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.4 Ha Sebuweng a re o a nyonya ha a utlwa motho a bua ka Makau o re tjobela pele ketsahalong efe? (2)
- 17.5 Mohanyetsi ke mang tshwantshisong ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.6 Molaetsa wa tshwantshiso ena ke ofe? (1)
- 17.7 Hlalosa tomatso e hlahellang temeng ena e ka hodimo o ipapisitse le a mang a mantswe a builweng ke Kotopi. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama kaofela.

TEMA YA L

KOTOPI:	Jwale hobaneng a ne a jwetsa wena a sa emele nna monga ditaba hobane ke moo Rampou o ne a tlo batla nna e seng wena? Kapa Rampou o ile a mo fereha ke tsebe?	
SEBUWENG:	O shebe ngwana eo wa ka hantle. Ha a makala hakaalo hore a be a tlo ferehwa ke maqheku mona.	5
KOTOPI:	Etsa tjena, tsamaya o yo nngwathela, ke lapile, o tlohele ho tla ntlhodia mona, ke rata ho ya utlwa hore na Rampou o ne a mpatla a nkisa kae. Eya! Potlaka bo. (<i>Sebuweng o a tswa</i>) Jwale ke sala ke bua ke le mong sa lehlanya, feela ka nnete Rampou a tla a nthusa ka ho tla kwano. Ke batla ke re bothata ba ka bo tla raroloha. Ka nnete ke ne ke ntse ke ipotsa hore na ke tla etsa jwang hobane ha ke na sebetse sa ho bolaya motho nna. Ke tla lokela ho tla bua le yena, ka nnete le ha a ka batla tjobete e kae ke nnete ke tla lokela ho e ntsha hobane pheletsong, ya tla beng a ruile, ke nna. Ke tla lokela ho mo fa ditaello tsa Makau kaofela ha tsona. Nna ke tla hlokomela feela hore ha ho moo a etsang phoso teng. Kapa banna ke tla be ke fosa! Tjhe, yena o tla lokela ho mmolaya feela, le ho mo retla, tse ngata di se di tla etswa ke nna. E re ke yo ja ke tsebe ho ya ho Rampou.	10 15

- 17.8 Ho ya ka wena ebe ho nepahetse hore motho a batle leruo ka thuso ya dingaka jwalo ka ha Kotopi a entse? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.9 Ke ketsahalo efe e lebisang sehlohlolong sa tshwantshiso ena? (1)
- 17.10 Hlalosa kamoo sebaka sa morung se thusitseng ho ntshetsa pele morero wa Kotopi le Makau kateng. (2)
- 17.11 Mantswe ana 'Ka sala ke bua ke le mong sa lehlanya' a sebedisitse ka sepheo sefe? (1)
- 17.12 Ebe mongodi o atlehile ka theho ya lebitso lena 'Sebuweng'? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.13 Mongodi o sebedisitse setaele sa hae sa bongodi ka tsela e jwang? Hobaneng o realo? (2)
- 17.14 Ha o ne o le Sebuweng, mme o lemoha hore monna wa hao o bolaile motho bitsong la ho lelekisa leruo o ne o tla etsa jwang? (3)

[25]

POTSO YA 18: POTSO YA MOQOQO**HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Tlholo dingolweng ke ha botle bo hlola bobele. Sekaseka tshwantshiso ena, mme o bontsha kamoo mongodi a atlehileng kapa a sa atlehang ho pepesa ntlha ena o be o hlahise ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 19: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso kaofela.

TEMA YA M

MOFAMMERE:	Molefi monna heso, ho lokile. Ako re ke yo itokisetsa tsela. Nako e se e ile hobane le ba tswang dikerekeng ke bana ba se ba ntse ba fihla.	
PITSO:	Dumelang bana ba ka! Haeka le se le itahla tjee? Na ebe ke rona ba le lelekang?	
MOFAMMERE:	Dumela ntate Pitso! Tjhe bo ntate, ha se wena ya re lelekang. Kwana ke ne ke re nke ke yo phutha mehaswana ya ka hobane nako e se e le mpe haholo.	5
MOJABENG:	Tsamayang hantle bana ba ka! E se eka Modimo a ka le tshireletsa sepalangweng seo le tlang ho se palama. Dipalangwang tsena di qetile batho. Maobanyana mona seyalemoya se sa tswa tlaleha ka kotsi e tshabehang ya mmotokara e etsahetseng mane Tsikwane.	10
PITSO:	Ka nnete dikotsi tsa morao tjena di a makatsa. Motho o batla o sa utlwisise hore na ha ditsela tsa morao tjena di se di le ntle hakana na ebe dikotsi tse kana di bakwa ke eng. Kapa ke yona mehlolo eo ho thweng re tla bona ka yona ha pheletso ya lefatshe e se e atametse? Helang banna, haeka tjee sefahleho see sa hao Molefi se shebahala se sa thaba ebe molato ke eng?	15
MOLEFI:	Tjhe bo ntate, ha ho letho. Ke a kgolwa ke mpile ka tshoswa ke taba ya motho e mong tjena wa Mmuela mane eo Takadimane a qetang ho nqoqela yona. Ntate, eseng le nna nke ke yo phutha tsa ka? Ke a kgolwa ausi Disebo o se a lokisitse ntho e nngwe le e nngwe.	20

- 19.1 Bolela sehlo se ukutlwahatsang puong ya Mojabeng ho tswa qotsong. (1)
- 19.2 Diketsahalo tse qotsong e ka hodimo di totobatsa nako efe terameng ena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.3 Mojabeng ke sebakadi sa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.4 Ho tshoha ha Molefi, a tshoswa ke moqoqo wa ketso eo a e phetelwang ke Takadimane, ho re tjobela pele ketsahalong efe tshwantshisong ee? (2)
- 19.5 Seabo sa Ngatane se thusitse jwang kgodisong ya poloto ya tshwantshiso ena? (1)

- 19.6 Mohanyetsi ke mang tshwantshisong ena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.7 Molaetsa wa tshwantshiso ena ke ofe? (1)
- 19.8 Hlalosa tomatso e hlahellang tshwantshisong ena o ipapisitse le a kgetho ya Molefi ya basadi. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso kaofela.

TEMA YA N

SAJENE:	Banna, potlakang le kenye monna enwa ka ambulenseng! Lona ba ambulense, mo potlakisetseng sepetelele, e le hore ha le kgutla le tle le tsebe ho isa enwa eo ba ntseng ba leka ho mo ntsha! Banna, efela ha e le yane eo o reng o sebetsa lekgotleng le phahameng la dinyewe yena o ne a sa phela hobane o ne a ntse a hema ha a tloha mona. Empa ha e le enwa e mong yena ekaka o se a rahile mabota. Mohlomong lebaka ke hobane nko ya koloi ena e nngwe e ile ya thula lemati la monyako o ka lehlakoreng la hae.	5
LEPOLESA:	Ambulense ee e kgutlile kapele hakaakang? Hei! Tlohang moo koloi eo e tsebe ho feta. Ha se moo he! Hela wa mphato! Atamela kwano! Ako nthuse re tlose batho bana mona e le hore batho ba ambulense ba tle ba tsebe ho laela motho enwa ya tswileng kotsi!	10
SAJENE:	Moo teng o a bolela! (<i>Ha bomaratahelele ba se ba tlohile monna ya tswileng kotsi a laelwa ambulenseng</i>). Nnyeo! O sebeditse ka bokgabane hore ebe o ile wa romella koloi ena e hlekang makoloi a robehileng. Motho ya e kgannang o kae?	15
MOKGANNI:	Ke nna enwa ntate!	
SAJENE:	Tlosa meswaha ena ka mmileng ka mona e le hore sephethephethe se tle se tsebe ho phalla ka bolokolohi. Le a bona le lona hore kotsi ena e etsahetse ka nako e mpe, eo ho tjhauwang ka yona. Ruri banna bane ba ambulense hammoho le lona le sebeditse ka bokgabane.	20

- 19.9 Ho ya ka wena ebe ho nepahetse hore motho a honohele e mong a be a mo loye jwalo kaha Mapetla a entse ka Molefi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.10 Ke ketsahalo efe e lebisang sehlohlolong sa tshwantshiso ena? (1)
- 19.11 Hlalosa kamoo sebaka seo Molefi a neng a sebetsa ho sona se thusitseng ho ntshetsa pele morero wa Mapetla kateng. (2)
- 19.12 Mongodi o sebeditse setaele sa hae sa bongodi ka tsela e jwang? Hobaneng o realo? (2)
- 19.13 Mohopolo oo Pitso a nang le ona ka methokgo o hlakisa tshekamelo le leeme ka tsela e jwang tshwantshisong ena? (2)
- 19.14 Ha o ne o le Pitso mme o lemoha hore ngwana wa hao o se a holofetse hobane o sa batle a thuswe ka methokgo o ne o tla etsa jwang? (3)

[25]

POTSO YA 20: POTSO YA MOQOQO**LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

Tiholo dingolweng ke ha botle bo hlola bobele. Sekaseka tshwantshiso ena mme o bontsha kamoo mongodi a atlehileng kapa a sa atlehang ho pepesa ntlha ena o be o hlahise ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 21: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso kaofela.

TEMA YA O

MOHLOUWA:	[O <i>tiisa lentse</i> .] Pheleu, ke a tseba hore bana ba kgwale ba bitsana ka melodi, mme ba tadi ba tsejwa ka mereto. Ke a tseba hore Tsietsi o nyetse kgaitse diao, mme ka tsela e jwalo ke a utlwisisa hore o ka tloha wa etsa matshwepene ohle ho mo sireletsa. Feela kgetlong lena o tla lokela ho qhelela morao dikamano tsa lona, mme o tsepamise maikutlo a hao mosebetsing ona. Mmabatho o nkentse kgotjheletsaneng hore ke tebele Tsietsi le Thapelo, etswe o dumela hore ke mahlabaphinyo.	5
PHELEU:	Ke mametse ka hloko, monghadi.	
MOHLOUWA:	Jwale ke batla o mpokelle bopaki bo matla, leha e ka ba bofe kapa bofe, bo ka etsang hore ke nyaole banna bana mosebetsing. Ho bua nnete le nna ke le tjena ke sa ntse ke ba belaela haholo feela ho latela merusu eo ba ileng ba e fehla mohla monene.	10
PHELEU:	Ke tla loha leano, monghadi, taba ena ke bohesane ba kgwele ho kgaoha.	15
MOHLOUWA:	O se ka re feela taba ena ke bohesane ka kgwele ho kgaoha; o etse ho ya kamoo ke o laelang kateng, monna. Ha ke o lefelle hore o ikanye menwana mona. Ke o lefa hore o phethe mosebetsi wa hao ka bokgabane bona bo babatsehang.	
PHELEU:	Ha ho nnete e fetang eo, mohlomphehi.	20

- 21.1 Bolela sehlo se ukutlwahatsang puong ya Mohlouwa ho tswa qotsong. (1)
- 21.2 Diketsahalo tse qotsong e ka hodimo di totobatsa nako efe terameng ena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 21.3 Pheleu ke sebakadi sa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 21.4 Naledi o na le seabo sefe kgodisong ya poloto ya tshwantshisong ena? (2)
- 21.5 Tshebediso ya mantswe a latelang '... bana ba kgwale ba bitsana ka melodi, mme ba tadi ba tsejwa ka mereto' a re kumela eng ka se mohopolong wa Mohlouwa? (2)
- 21.6 Mothinya o sa lebellwang o iponahatsa ketsahalang efe tshwantshisong ena? (2)
- 21.7 Ebe mongodi o atlehile ka theho ya lebitso lena 'Tsietsi'? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

- 21.8 Tshohla kamoo tomatso e hlahellang kateng nakong eo Mmabatho a neng a thabetse hore Tsietsi o nyaotswe mosebetsing. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso kaofela.

TEMA YA P

[Sepotong ha Mmadibabe. Tsietsi le Thapelo ba qhanollotse ka lehoropo tlasa sefate.]

TSIETSI:	Wa tla wa phola ha monate e le ka nnete moriti wa fate sena sa Mmadibabe! Ho a bonahala jwale hore hlabula le lona le se le ikakgetse ka setotswana, mme haufinyana e tla be e le hwetla. Ke re re tla ja hore re be re itatswe menwana!	5
THAPELO:	(O fupa mothamo) Le nna, moshaneso, hlathe e lelekisa tsebe ha lemo se se se tsofetse tjena. Ruri re titimile sebaka, re saletswe ke moqhaka wa tlhoho. [O neheletsa Tsietsi lehoporo].	
TSIETSI:	O bua nnete, weso, le nna ke le tjena ke e mong wa batho ba lokelwang ke moqhaka wa tlhoho mona Kgotsong.	10
THAPELO:	O re le wena o e mong wa ba lokelwang ke moqhaka wa tlhoho?	
TSIETSI:	(O fupa mothamo) Ho jwalo, moreso. Ke re le nna ke lokelwa ke moqhaka wa tlhoho.	
THAPELO:	O reng na?	
TSIETSI:	Ke realo, moreso.	15
THAPELO:	Ako tjho hore o bolela jwang ha o re le wena o lokelwa ke ho rweswa moqhaka wa tlhoho.	
TSIETSI:	Ke thabile haholo ha e le mona thapelo tsa ka di arabetswe tjena. Ke hona ke dumelang hore mamello e tswala katleho.	
THAPELO:	O reng na, Tsietsi? O re thapelo tsa hao di arabetswe?	20
TSIETSI:	Ho jwalo, wa thaka.	
THAPELO:	Thatoloha ka taba re utlwe hore o bolela jwang ha o re qetellong thapelo tsa hao di ile tsa arabelwa.	
TSIETSI:	(O fupa mothamo hape a nto beha lehoporo fatshe) Maobane ke ne ke le mane kantorong tsa lekgotla la motse ho ya batlisisa hore re tla ahelwa ntlo neng. (O a bohla) Kgele! Tjhe, ka nnete lehlohonolo ha se lebelo, weso.	25
THAPELO:	Tswela pele, ke mametse!	
TSIETSI:	Ke re ha monyako o mong o kwaleha ...	

- 21.9 Tshekamelo le leeme di iponahatsa ka tsela e jwang tshwantshisong ena? (2)
- 21.10 Diketsahalo tsa terama ee di fetisa molaetsa ofe ho babadi? (1)
- 21.11 Mongodi o sebedisitse setaele sa hae sa bongodi ka tsela e jwang? Hobaneng o realo? (2)
- 21.12 Dipuo tsa Seipati ke tse bontshang nyefolo ho Naledi, hoo ho mo senola e le sebapadi sa mofuta ofe? Hobaneng o realo? (2)
- 21.13 Ha o ne o le Mmabatho, mme o lemoha hore monna wa hao o ratana le mosadi wa mosebeletsi wa hao, o ne o tla etsa jwang ka taba ena? (3)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80